

Esemokwu di n'etiti ndi oru ugbo na ndi na-achiehi n'ufodu obodo di na zoonu Nsuka

¹J. N. Okey-Agbo, ²B. O. Dioka, ³B. Ch. Igbeaku

^{1,3} *Ngalaba Amumamu Asusu, Igbo na Asusu Naijiria Ndi Ozo*

² *Ogige Amumamu Asusu, Igbo na Asusu, Igbo na Asusu Naijiria Ndi Ozo*

Umi

Nchocha a lebara anya n'esemokwu di n'etiti ndi oru ugbo na ndi na-achiehi n'obodo ufodu di na zoonu Nsuka, nsogbu na etu a ga-esi belata ya. Mbunuche nchocha a bu itucha esemokwu ndi oru ugbo na ndi na-achiehi ehi n'ebe akomoru ugbo di. Ozo bu inyocha mmetuta esemokwu ndi a na-emetuta nchekwa ndu naakuna uba. O lebakwara anya n'etu a ga-esi belela nsogbu ndi a. A gbasoro usoro nkowa adim mee nchocha a. Obodo ndi e ji mee nchocha di ato: Eha-Amufu, Nimbo na Okwutu. Ndi nchocha jiri uzọ igba ajuju onu, inwete ozi n'aka ndi mgbasaozi, intanet nweta njatule ha. Nchoputa e mere gosiri na ndi na-achiehi ehi na-emekpa ndi oru ugbo ahụ n'obodo ndi asite n'etu ha si mebie ugbo ha korọ, igbu na ntọrị ndi mmadu na ikanye ha utu ha ga-atu tupu ha ewere ihe ubi ha korọ. Ajo ihe ndi a na-etinye ndi mmaduugo n'ahu ma na-egbochi ha ikọ ugbo na iga n'ubi ha. Oge ufodu, ha na-agahapu ihe ha korọ n'ugbo tumadi mgbe utu, ndi a na-amanye ha tuo tupu ha ewere ihe ubi ha, kariiri ha aka. A turu alo na ndi ochichi kwesiriiti iwu ma hu na ndi na-achiehi ehi nwere ugbo anu aka ha niile na anu ha na-akpa bu nke onwe ha mmadu.

Okpurukpu Okwu: *Esemokwu, ndi oru ugbo, ndi na-achiehi ehi.*

1. Mkpelite

Na ndu ndi zoonu Nsuka, e nwere otutu ihe e ji mara ha na-eweta ezimmekorita n'etiti ha na ndi obia dika ezi inabata ndi obia, alumi na nwunye, agumakwukwo; ihe ndi aso mee na e wuru Mahadum Naijiria na Nsuka. Mgbe obula mmadu batara n'ala Nsuka, a na-anabata onye ahụ nke oma n'agbanyeghi agburu onye si bia maobu usoro okpukperechi ya. E nwere ndi a na-akpo Awusa Ibagwa n'Ibagwa Nkwọ; ndi a bu ndi Izlam. Man'ikpeazu a, mmadu amaghi ka mmiri siriri baa n'opi ugboigiri. Esemokwu di n'etiti ndi oru ugbo na ndi na-achiehi ehi na ufodu obodo na zoonu Nsuka bu ogbaraohuru. Ihe nke a malitere n'ihe dika afọ asato gara aga (2015-2023).

Nimbo di n'Okpuru Ochichi Uzọ-Uwani bu ebe izizi ha bu ndi na-achiehi ehi wakporo ma gbuo otutu ndi mmadu n'abalị; nke a mere n'afọ 2016. N'oge mbu, o bu n'ufodu obodo na mgbago Ugwu ala Naijiria ka a na-anu ihe gbasara esemokwu ndi oru ugbo na ndi na-achiehi ehi. Obodo ndi a gunyere steeti Zamfara, Taraba, Platu, Nasarawa, Benue, dg.

Benjamin na Ba (2009) kowara na esemokwu ndi oru ugbo na ndi na-achiehi ehi di tupu ndi ocha abia na Naijiria. Ha kwuru na nsogbu ndi oru ugbo na ndi na-achiehi ehi bu nke e jikwara nke oma nke mere na o metutaghi nchekwa na oru ugbo dika o di taa. Naijiria ahutala esemokwu n'etiti ndi oru ugbo na ndi na-achiehi ehi ugboro ugboro site mgbe a malitere ochichi onye kwuo uche ya n'afọ 1999.

Ndi zoonu Nsuka bu ndi e ji oru ugbo mara nke oma. E nwere ebe a na-akpo "Ada Rice Farm" n'Adaani, nke ochichi Michael Okpara ruru n'oge gara aga. Ndi zoonu Nsuka na-akpo akpu, osikapa, ede, oka, ji dg. Ndi Igbo turu ilu si obia be onye abiagbule ya ma o lawa mkpu mkpu apula ya n'azu; nke a bu uka buru ilu n'ihe gbasatara ndi na-achiehi ehi na ndi oru ugbo n'ufodu obodo na zoonu Nsuka. Ndi na-achiehi ehi sitere na mgbago ugwu ala anyi were gbadata Nsuka ebe ha na-achio ahijia ndu ehi ha ga-ata. Na mbu nnani ihe ndi a na-eji n'aka bu mkpara osisi ha ji achu ehi. Ha enweghi ebe obibi, o bu n'ohia ka ha na ehi na-awaghari. N'ikpeazu a,

ihe dika afọ iri maobu asato gara aga, ụfọdụ ndị na-achị ehi bidoro zowa ala, ebe ha chorọ iwe di ka ala aka ha; mana n'ụwa niile, o dighi ebe obia na-abata kpara ma o bu zokoro ala di ka nke aka ya n'ebughi uzọ zuru ma o bu were na na ntọ, nke o ga-edebe mbè, na-ehù ụtà kwa afọ iji gosi na ala abughi nke ya. Ndị Fulani a achoghizuru ala ma o bu rioro ala na ntọ; echiche ha megidere omenala inwe ala n'ala Igbo. O bu ihe ndi aso bute ha na ụfọdụ obodo di na Nsuka ilu ogu, igbu mmadu na mbibi aku na uba.

Mbunuche kpomkwem nchocha a bu imata mmeturita esemokwu ndi oru ugbo na ndi na-achị ehi n'ebe oru ugbo no. Ozọ bu ileba anya na mmetuta esemokwu ndi a n'ebe nchekwa ndu na aku na uba di. Ihe mkpali mmuo nchocha buetu agu, ukọ nri, ikwafu obara si were onodu n'obodo ụfọdụ na zoonu Nsuka. E bu n'uche na nchocha a ga-eme ka ndi ochichi mata na ihe butere ukọ nri di taa n'ala Najirja, tinyere zoonu Nsuka, bu esemokwu a ma tuziere ha aka etu a ga-esi weta ya bu esemokwu n'isi njedebe.

2. Ntuleghariagumagu

E mere ntuleghari agumagu n'uzo ndi a: Okpurukpu okwu, atutu nchocha na ntuleghari ihe e derela n'isiokwu.

2.1 Nkwa okpurukpu okwu

2.1.1 Esemokwu

Esemokwu bu onodu ndi kwe, ndi ekweghi: ebe onye o bua na-acho odi-mma nke onwe. Mortensen (1974) kwara esemokwu di ka mgba maka odi-mma nke ekweghi ekwe di n'etiti ndi mmadu. Chung na Megginson (1981) kwara esemokwu di ka mgba di n'etiti mkpa, ochicho, echiche,odi-mmama o bu ndi mmadu na-ekwekoghi ekweko. N'aka nke ozọ, esemokwu na-amalite mgbe mmadu abuo ma o bu kara zutere ihe nghotahie n'akuku ha abuo nke ha abuo enweghi ike inwe nkwekoria.

2.1.2 Ndi oru ugbo

Ndi oru ugbo bu ndi na-ako ihe oriri, na-akpa anu maka mgbere na oriri. Ndi oru ugbo gunyere ndi nwe ala nke ha, ebe ha na-akokuku, ndi mmadu ji enweta ego. Everett (1998) kwara ndi oru ugbo di ka ndi na-emeputa ihe akuku n'ubi. Dyer (2007) kwuru na a na-eji okwu a bu ndi oru ugbo akwa onye nwere ulo ma o bu ugbo anuma o bu ubi nke na-enye ya ego.

2.1.3 Ndi na-achị ehi

Ndi na-achị ehi bu ndi oru na-azu, na-elekota igwe ehi ma o bu igwe anu ulo tumadi aturu na ehi, ndi na-awaghari awaghari. Ndi nlekota umu anumanu a na-abukari umunwoke. Mark (2010) kwara ndi na-achị ehi di ka ndi ozuzu aturu na-elekota igwe ehi ma o bu aturu karisia n'ohia. Na Najirja, ndi na-elekota ehi na-agaghari agaghari n'ime ohia, na-abukari ndi si n'agburu Fulani. Onye nwe ehi ahụ ha chi agaghari bu oga (Alahaji).

2.2 Ntuleghariatutu

Atutu Marx bu otu n'ime atutu e ji enyocha oru agumagu. Akaeze, Ugwoke na Aboh (2021) kwara na atutua na-agbado ukwu n'itucha ka e si eziputa ogo mmadu n'agumagu, nke na-agbadokari ukwu n'aku na uba. Ha kwuru na o ga-ahia ahụ mmadu ighota agumagu nke oma ma o buru na e bughi uzọ mata ogo di iche iche e nwere n'obodo a toro ntola agumagu nakwa onodu ndi mmadu n'obodo ahụ. Nwahunanya (2012) sirị na atutu Marx na-akwa na mmeoria di n'etiti ndi ogaranya na ndi ogbenye anaghi adi etu o kwesiri n'ihia na otutu ndi ogaranya na-emegbu ndi ogbenye. Mmegbu a na-eme ka a na-enwe esemokwu oge obula.

Atutu Marx sitere n'aha oka ntuputan'aku na uba, nkeaha ya bu Karl Marx. Atutu Marx na-akwa na o bu gburu gburu mmadu na-ekpebi udi akparamagwa onye ahụ na-akpa. Marx

kwuru na ihe ọ bụla e chere n'echiche sitere n'obodo na n'ọnọdụ akụ na ụba. Etu ndị ọgaranya si achị ego na-emetụta etu ndị mmadụ si ahụ ndụ, nke ndị mmadụ bi n'ime ya.

Atụtụ Marx dabara na nchọcha a makana ndị na-achị ehi sitere n'aka ndị ọgaranya bụ ọga n'ugwu Awusa bịa n'ala Igbo. Ndị ọgaranya a sitekariri n'agburu Fulani, chere na ọbụ ha nwe Naijiria, ebe ndị ọzọ esoghi tumadi ndị Igbo. Ha na-achiri ehi na aturu ma buru egbe kokoma ha na-akpaghari. Ndị ọrụ ugbo a bụ ndị Igbo nọ na be ha: na mpaghara obodo zoonu Nsuka; otutu ndị agburu ọzọ wereha di ka ndi e meriri n'agha. Ndị na-achị ehi na-erigbu ndi ọrụ ugbo site n'imebi ihe akoro n'ubi. Ndị ọrụ ugbona-ahuta onwe ha ka ndi enweghi ike obula n'ihia na o dighi egbe ha bu ma o bu nkwardo, nke ndi ochichi na-enye ha. Ihe butere ndi ọrụ ugbo na ndi na-achị ehi ji noro n'esemokwu bu udi mmegbu a ha na-emegbu ndi ọrụ ugbo. Ebumnobi ndi na-achị ehi bu ka ha memila ndi ọrụ ugbo n'ala Igbo site n'iji akuku ubi ha na-azu ehi ha. Mgbe akuku ubi mebisiri, ndi ọrụ ugbo ga-etufu akụ na ụba ha ebe aguu ga-emeroha na eze ahụ; agha a na-ebuso ndi na-achị ehi bu iji ya gbochie uko nri, aguu, igbu mmadu, mebi akụ na ụba na ikpara ala ndi mmadu.

2.3 Ntuleghari ihe ederela n'isiokwu

Nkeji a tulegenhariri nchọcha ụfọdụ ndi mmadu mere banyere esemokwu ndi ọrụ ugbo na ndi na-achị ehi. Ofem na Inyang (2014) gosiputara ụfọdụ ihe na-akpata esemokwu n'etiti ndi ọrụ na ndi na-achị ehi na steeti Cross River. Ha kwuru na ihe na-akpatakarị esemokwu ndi ọrụ ugbo nandi na-achị ehi bu mmebi ihe akoro n'ubi nke ehi na-emebi, igbaru mmiri ha, na ehi inyụ nsi ebe niile. Ha kwuru na ndi na-achị ehi enweghi nsopuru ebe ndi na-achị obodo no. N'aka nke ozo, ndi obodo na-enye ndi na-achị ehi mkpari site n'iju na ha agaghi akpara ala ndi nna ochie ha hapuru ha. N'uche ha, ala o bula bu nke onye o bula. Nchọcha Ofem na Inyang (2024) yitere nchọcha a maka na o metutara esemokwu ndi ọrụ ugbo na ndi na-achị ehi, mana ebe ha ji di icha bu na nchọcha a na-ekwu maka ụfọdụ obodo na zoonu Nsuka, ebe nke ha na-ekwu maka ndi steeti Cross River.

Tamimu na Akujuru (2018) mere nchọcha gbasara mkpezi esemokwu ndi ọrụ ugbo na ndi na-achị ehi na ndida Kaduna. Mbunuche nchọcha a bu ileba anya na nsogbu ndi ọrụ ugbo na obodo ato dina Kaduna (Kaura, Jema na Sariga) na-enwe n'aka ndi na-achị ehi. Ha gbasoro usoro nkowa ndidebe mma na ndinogu hazie nchọcha ha. Ha nwetara njatule ha site n'ajuju onu nke ha gbara ndi njiri-mee iri isii n'ime obodo a hoputara. Nchoputa e mere gosiri na ndi Fulani na-achị ehi mebiri otutu ihe n'obodo ndiahu e ji mee nchọcha na ndida Kaduna. Nchọcha ahụ na nke a yitere mana ndimiche ha bu na nke izizi na-ekwu maka ndida Kaduna, ebe nchọcha e ji n'aka bu maka ụfọdụ obodo na zoonu Nsuka.

Igbeaku, Ude na Igbeaku (2021) lebara anya n'asusu di ka ngwaoru a ga-eji jigide ogbaaghara na-adi n'etiti ndi ọrụ ugbo na ndi na-achighari ehi. Ebumnuche nchọcha a bu ileba anya n'uzo di icha icha e nwere ike iji asusu jigide ogbaaghara ma webata udo. Ndi e jiri mee nchọcha bu mmadu isii. Mmadu ato bu ndi ọrụ ugbo, ebe mmadu ato bu ndi nchighari ehi. E jiri usoro nkowa mee nchọcha a, ebe ngwa nchọcha e jiri nweta njatule bu ajuju onu. Nchọcha a choputara na asusu na-aruru ọrụ anọ n'ijigide ogba aghara. Ihe ozo a choputara bu na okwu ojoo na-akpali mmuo esemokwu, ebe okwu di nro na-eweta udo. Nchọcha, nke a na-eme ugbo a na nke Igbeaku, Ude na Igbeaku (2021) yitere onwe ha n'udi na ha na-arutu aka n'ihe gbasara esemokwu ndi ọrụ ugbo na ndi na-achị ehi. Ndimiche bu naebe nchọcha Igbeaku ha hiwere isi n'ihe gbasara iji asusu di ka ngwa ọrụ a ga-eji jigide ogba aghara, nchọcha alebara anya n'esemokwu di n'etiti ndi ọrụ ugbo na ndi na-achighari ehi n'ufodu obodo na zoonu Nsuka.

3. Ntucha data

Na ntucha data di ka e si deputa na mbu, e lebara anya n'uzo ihe abuo gbasara mmetuta esemokwu ndi oru ugbo na ndi na-achi ehi na uzo a ga-esi belata ya. Etu esemokwu ndi oru ugbo na ndi na-achi ehi si metuta oru ugbo n'obodo ufodu na zoonu Nsuka, mmetuta esemokwu ndi a na-enwe n'ebe nchekwa ndu na aku na uba di nazu di iche iche a ga-esi belata nsogbu a.

3.1 Mmetuta esemokwu a n'ebe oruugbo di

E nweelaotutu nsogbu na-adaputa n'etiti ndi oru ugbo na ndi na-achi ehi n'ufodu obodo na zoonu Nsuka. Obodo ndi a gunyere Okwutu, Nimbo na Eha-Amufu. Dika otu onye a gbara ajuju onu bu Ukwueze (2024) siri nye nkowa, ndi na-achi ehi batara n'Okwutu n'afu 2015. Ha chiri ehi ha baa n'ime ugbo ndi mmadu. Ehi ndi ahụ mebiri ihe akoro n'ubi di ka akpu, ji, ede na ose. Mgbe ndi nwe ubi juru ha ihe kpatara ha ji eme udi omume ahụ, ha gosiri iwe ha site n'iluso ndi nwe obodo ogo. O gara n'ihu kowaa na ka nke a mere, ndi na-achi ehi gburu otu nwoke lotara ugbo n'ulo ya n'enweghi ihe o bu la o mere ha. Onah (2024), onye a gbara ajuju onu, kowara na ndi Okwutu malitere igbu ndi na-achi ehi, onye o bu la ha gburu, ha ebere isi dobe n'onu arusi obodo ha a kporo Odiete Okwutu. N'agbanyeghi na ndi Okwutu na-egbu ndi na-achi ehi, o metutara etu ha si aga ako oru n'ime ugbo ha. Ha hapuru iga n'ubi ndi ahụ di anya site n'ulo ha maka egwu ndi na-achi ehi. Ebe ndi ahụ bu ebe a na-ako nri n'uju maka na ala ebe ahụ na-eme nri nke oma. Nke a mere na ihe oriri ha na-ako na-adizi obere maka egwu ndi na-achi ehi.

3.1.1 Mmetuta esemokwu ndi na-achi ehi na ndi oru ugbo n'Eha-Amufu

Esemokwu di n'etiti ndi na-achi ehi na ndi oru ugbo metutara oru ugbo n'Eha-Amufu n'ebe o di ukwu. Ogenyi (2024) kowara na esemokwu ndi oru ugbo na ndi na-achi ehi n'Eha-Amufu malitere n'obodo Okpokwu Mgbuji na Okpurigwu Mgbuji, ndi ha na steet Benue nwere agbata obi. O kowara na ndi na-achi ehi kwuru na ha goro ala ebe ahụ n'aka ndi Eha-Amufu n'oge gara aga mana ndi obodo abuo ekwetaghị na o bu ha nwe ebe ahụ. N'afu 2021, ndi na-achi ehi gburu otutu mmadu n'obodo abuo ndi a. Mbaokwo (2024) siri na ndi na-achi ehi chupusiri ndi Okpokwu Mgbuji na Okpurigwu Mgbuji n'obodo ha. Ha hapuru ebe niile ha na-ako nri, tinyere akwu niile ha ji emeta mmanu, gbalaa na ogige kamp nke din'ime Eha-Amufu ebe ndi mmadu nokotara onu. Onodu di etu a mere na agu jidere otutu mmadu maka na ebe ahụ a wakporo bu ebe e si enweta ji, osikapa, akpu, ede na ndi ozo.

3.1.2 Mmetuta esemokwu ndi na-achi ehi na ndi oruugbo n'obodo Nimbo

Enechi (2024), onye a gbara ajuju onu, kowara na chi jiri n'ehie n'obodo Nimbo n'afu 2016 n'onwa ise nke afu ahụ, mgbe ndi na-achi ehi wakporo otutu ezi na ulo gbue ihe gafere mmadu iri na ise. O kwuru na tupu ubochi ahụ ha gburu otutu mmadu, ndi na-achi ehi kwuru na o nwere ebe e nyere ha ala n'obodo Nimbo mana ndi Nimbo ekwetaghị na nke a. Ha bokwara ebubo na ndi Nimbo gburu ehi ha. Okeja (2024) onye ozo a gbara ajuju onu kwuru na ndi na-achi ehi achoghi ka ndi oru ugbo gbaa ogwu na-egbu ahijia n'ubi ha. O kowara na otu ubochi, ndi na-achi ehi nwetere otu nwaanyi no n'ubi ya agba ogwu ahijia, jide ya, manye ya ka o nuo ogwu ahijia ahụ ma o bu ha agbagbuo ya. Nwaanyi ahụ kwere ka o nuo ogwu ahijia kari iji egbe gbuo ya. O nuru ogwu ahijia ahụ, gbara oso laa be ya, gwa ndi ezi na ulo ya ihe mere tupu o nwuo. Onodu di otu a mere otutu ndi oru ugbo anaghizikwa aga n'ime ugbo ha. Ufodu hapuru ebe ha na-ako ugbo gbalaa ebe ozo maka ndu ha; nke a butere ukọ nri n'obodo ha na n'obodo gbara ha gburu gburu.

3.2 Mmetụta esemokwu ndịna-achịehi na ndị ọrụugbo n'ebe nchekwa nduna akụ na ụba dịn'obodo ndị a

Ukwuma (2023), n'ajụjuonụ a gbara ya, kwuru na nsogbu esemokwu a wetara n'Okwutu karịrị akarị, nke gunyere igbu mmadụ, ntọrị na mmebi akụkụ n'ubi. O kwuru na n'afọ 2023, ndị na-achị ehi were Ugwu Okwutu mere ebe ọnọdụ itorị mmadụ. O na-abụ onye ha jidere ma e nyeghi ha ego, ha akwanye onye ahụ n'onunu mmiri di nso ebe ahụ. Otụtụ ndị Okwutu hapurū ihe niile ha korọ n'ubi ebe ahụ maka egwu ndi na-achị ehi. Okereke (2024) kowara si na otụtụ ndi niile bi n'Okpokwu Mgbuji na Okpurigwu Mgbuji ahapula ụlọ ha niile, laa obodo ọzọ. Ndi na-achị ehi gbara ụlọ ukana ụlọ akwukwọ ha oku. Ha mebiri ahia ha na-azụ ebe ahụ. Ọzọ di ka ibe ya bu na ugbo akwụ ha niile na-acha na-ala n'iyi makana o nweghi onye egwu kwere gaa gbute akwụ ndi ahụ. Nke a mere e jiri nwee ụkọ mmanụ akwụ n'ebe ahụ na n'obodo ndi gbara ha gburu gburu; ndi Okpokwu Mgbuji bu mmanu akwụ na ọrụ ugbo ka e ji mara ha. O kwukwara na ihe di ka mmadụ iri atọ nwurū n'esemokwu ahụ. Okoro (2024) kowara na esemokwu ndi ọrụ ugbo na ndi na-achị ehi edulaala otụtụ mmadụ ala mmuo n'obodo Nimbo. Ndi esemokwu a gburu gafere iri mmadụ anọ kamgbe o malitere. O kwuru na ha anaghi aga akọ ọrụ ugbo n'otụtụ ugbo ha di n'agu maka egwu ndi na-achị ehi. Otụtụ ugbo ka ndi Fulani chirị ehi banye, mebisie ihe mmadụ korọ n'ubi, ndi gunyere osikapa, ede, ji, akpu na ihe ndi ọzọ.

Onodụ a butere na otu iko garị bu naira abuo, ebe penta garị bu naira puku atọ na ise n'ahia. Otu tiinosikapa buzị naira puku isii ugbo a. A naghizikwa aga akwukwọ n'Okpokwu Mgbuji na Okpurigwu Mgbuji nke Eha-Amufu.

3.3 Ibelata esemokwu ndi ọrụugbo na ndina-achịehi

Ihe a ga-eme ka esemokwu ndi ọrụ ugbo na ndi na-achị ehi belata gunyere ndi obodo inwe ezigbo ndi nche ogbe. Ndi nche ogbe ga-abu umu ama ala, ndi na-ekwu eziokwu, ga-adị uchu n'oru ha, hapu ibu ndi ga-ahu ego, ree obodo ha. Ndi Okwutu hoputara ndi nche ogbe kara aka nke mere na ndi na-achị ehi anaghizi aga n'obodo ahụ ugbo a maka ihe ndi nche Okwutu mere ha.

Ndi Ulo Omebe Iwu Ukwu ala anyi turu atumatuka e tinye onu ka e nwee iwu ga-egbochi ehi igaghari agahari n'onwa isii n'afọ 2024. Nke a butere ezigbo ndoro ndoro maka na ndi nnochite anyasi mgbago ugwu achoghi iji nti nu na e nwere iwu di etu a. Nke a mere Onyeisi Ulo Omebe Iwu Ukwu bu Godswill Akpabio ji gwa ha na ehi esoghi na mmadu na Naijiria, ndi e nwere ikike iga ebe soro ha n'ala Naijiria. N'aka nke ọzọ, onye isi ala bu Bola Ahmed Tinubu noro n'abali itoolu, nke onwa asaa n'afọ 2024, weputa ngalaba ga-ahu maka anumanu. Ngalaba a sitere n'ozi ogbakọ onyeisi ala wubere n'onwa itoolu n'afọ 2023 maka esemokwu ndi ọrụ ugbo na ndi na-achị ehi.

Ndi ochichi ga-ejisi ike mezie esemokwu ndi a site n'igwa ndi na-achị ehi ka ha hapu iba n'ime ubi ndi ọrụ ugbo; kama, ka ha gbaa ogigen otu ebe na-elekota ehi ha. Ndi obodo ga-ewube ndi ọrụ nche ogbe, ndi ga na-elekota ndi mmadu mgbe o bula maka mwakpo ndi na-achị ehi oge o bula.

Onyeisi ala ka na-achọ iweputa onye ga-abu onyeisi ngalaba ahụ ka o nwee ike belata esemokwu ndi ọrụ ugbo na ndi na-achị ehi n'obodo anyi. Ọzọ di ka ibe ya bu na ndi na-achị ehi gwara ndi Eha-Amufu ego ole ha ga-enye ha ka ya bu nsogbu kwusi maka ala ahụ ha kwuru na ha goro ndi Eha-Amufu. Ogenyi (2024) kwuru na ndiobodo ha nyere ndi na-achị ehi ego ahụ ha kwuru ka udo were di n'ihia na ya bu esemokwu gafere Okpokwu Mgbuji na Okpurigwu Mgbuji batacha ebe dika Aguamede, Eha Ofula Mgbuji, Ihenyi.

4. Nchịkọta na Mmechi

Nchọcha lebara anya n'esemokwu dị n'etiti ndị ọrụ ugbo na ndị na-achị ehi, n'uzọ a ga-esi belata ya site n'afọ 2015-2023. Esemokwu bụ ọnọdụ ndị kwe na ndị ekweghi, ebe onye ọ bụla na-achọ ọdị-mma nke onwe ya. Ndị ọrụ ugbo ekweghi ekwe, ebe ndị na-achị ehi n'onwe ha ekweghi ekwe. Esemokwu a butere ụkọ nri n'obodo ndị a, ya na zoonu Nsukka niile. Ọtụtụ ezi na ụlọ enweghi ike iri nri ugboro abụọ n'ubochi makana ndị ọrụ ugbo anaghizikwa aga n'ime ugbo ha. N'otu aka ahụ, ya bụ esemokwu mere na ọtụtụ mmadụ n'Eha-Amufu hapụrụ ụlọ ha na ebe ha na-akọ nri gbaga ebe ọzọ. Ọtụtụatufuola ndụ ha n'aka ndị na-achị ehi n'obodo ndị a.

Na mmechi, nchọcha a chọputara na ọbụala bụ ihe na-esere ndị ọrụ ugbo na ndị na-achị ehiokwu nke butere ọnwụ ọtụtụ ndị mmadụ, imebi ụlọ na akụ na ụba. Site n'osisa ndị agbara ajujụ ọnụ, a chọputara na ụkọ nri, agụụ na enweghi ezi nchekwa n'obodo ndị a malitere kamgbe ndị na-achị ehi butere esemokwu biakwute ndị nọ be ha dị ichie ichie.

Nrụmaka

- Akaze, C., Aboh, S. & Ugwoke, P. (2021). *Ntọala ọdịnigha Igbo ọlọrọọhụrụ*. Pacific Publishers Ltd.
- Benjamin, T. A & Ba, B (2009). Farmer-herder conflicts, pastoral marginalisation and corruption: A case study from the in land Niger Delta of Mali. *Geographical journal*, 175 (1), 71-81.
- Chung, K. & Megginson, C. (1981). *Organisational behaviour developing managerial skills*. Harper & Row
- Dyer, C. (2007). A soffolk farmer in the fifteenth century. *Agricultural History Review*.
- Everett, M. (1998). *Rural social changes*. Zhejiang People Press.
- Igbeaku, B., Ude, F. & Igbeaku, D. (2021). Asụsụ dika ngwaọrụ a ga-eji jigide ọgba aghara na-adị n'Etiti ndị ọrụ ugbo na ndị nchigharị Ehi. *Ekwe journal*, 14 (1).
- Mark, M. (2010). Understanding herders farmer conflicts in west Africa: Outline of a processual approach. Haman Organisation.
- Mortensen (1974). The effect of Ego. Involved attitudes on Conflict Negotiation. New York
- Nwahunanya, C. (2012). *Literary criticism, critical theory and postcolonial African literature* (Mbgh. 3). Springfield Publishers Ltd.
- Ofem, O. O & Inyang, B. (2014). Livelihood and conflict dimension among crop farmers and Fulani herdsman in Yakurr region of Cross River State. *Mediterranean journal of social sciences*, 5 (8), 512-519.
- Tamimu, M. Y. & Akujuru, V. A. (2018). Resolving the farmers/herdsman conflict in southern Kaduna through sustainable land management practice. *Candian journal of agriculture and crops*, 3 (1), 9-20.

Ndị njiri-mee

S/N	Aha	Afọ	Aka ọrụ	Ebe	Ụbọchị
1.	Ukwueze Jonas	53	Oru ugbo	Okwutu	08/02/24
2.	Ugochukwu Onaa	62	Ite nkwy	Okwutu	30/04/24
3.	Francis Ogenyi	48	Izu ahia	Eha-Amufu	22/05/24
4.	Emeka Mbaokwör	70	Oru ugbo	Eha-Amufu	12/03/24

5.	Dominic Enechi	68	Onye nkuzi	Ukpabi	18/04/24
6.	Emmanuel Okeja	58	Izu ahia	Nimbo	29/02/24
7.	Ukamaka Ukwuma	12	Ikwa akwa	Okwutu	09/11/23
8.	Festus Okereke	72	Oru ugbo	Eha-Amufu	14/03/24
9.	Evaristus Okoro	59	Oru iku ulo	Nimbo	21/01/24